

Derleme

ÇOKKÜLTÜRCÜ SOSYAL HİZMET: ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

Multiculturalist Social Work: A Critical View

Özge ÖZGÜR*

*Yrd.Doç.Dr., Adıyaman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
(iletişim için: ozgeozgur80@gmail.com)

ÖZET

Çokkültürlü toplumlar İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir. Genel anlamıyla “çokkültürlü” terimi farklı kültürlerin bir arada olduğu gerçeğini yansıtmakta; “çokkültürcü” terimi ise bu gerçekliğe verilen kişisel, grupsal ve toplumsal tepkiyi ifade etmektedir. Çokkültürcü sosyal hizmet, geleneksel sosyal hizmetin olası disipline edici ve tektipleştirici eğilimini bir yana bırakıp, “anlamayı” odak haline getirmiştir. Anlama çabası, zorunlu olarak özneliği vurgulamaktadır. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasının değer, bilgi ve beceri boyutları birbiriyle yakından ilişkilidir ve birbirinden etkilenir. “Dönüşel” olarak nitelendirebileceğimiz bu sürecin “çokkültürcü olması” onun “eleştirel” ve “düşünümsel” olmasına bağlıdır.

Anahtar Sözcükler: Çokkültürcülük, çokkültürcü sosyal hizmet, kültürel farklılık, eleştirel yaklaşım.

ABSTRACT

Multicultural societies have a past as old as the history of humanity. In general, the term “multicultural” reflects the fact that different cultures co-exist and the term “multiculturalist” implies the personal, group and social reaction towards this fact. Multiculturalist social work discards possible homogenizing and disciplinary tendencies of the traditional social work and focuses on “understanding”. The efforts of “understanding” necessarily emphasize the subjectivity. Value, knowledge and skill dimensions of multiculturalist social work practice are closely related, and influenced by each other. This process, which may be characterized as “circular,” can only be “multiculturalist” on the condition that it also is “critical” and “reflexive”.

Key Words: Multiculturalism, multiculturalist social work, cultural diversity, critical approach.

GİRİŞ

Çokkültürcülük, modernist akımın sonuçlarından biri olan tekkültürcü yaklaşımlara karşı geliştirilen ve son dönemde “farklılıkların tanınması” olarak ele alınan politik bir duruştur. Postmodernizmin etkisiyle güçlenen bu duruş, ekonominin etkisiyle eğitimden sanata kadar birçok alanı derinden etkilemeye devam etmektedir. Psikoloji ve sosyal hizmet gibi yardım mesleklerinde de çokkültürcülük akımının etkisiyle “kültürel yetkinlik” ve “kültürel duyarlılık” gibi kavramların kullanılmaya başlandığı görmekteyiz. Örneğin psikolojide kültürel yetkinlik; psikanaliz, davranışçı ve insancıl akımlardan sonra *dördüncü güç* olarak tanımlanmıştır. Benzer biçimde, sosyal hizmette de eğitim, araştırma ve uygulamada kültürel yetkinliğin nasıl sağlanabileceği sorusu en güncel tartışmalardan biridir. Özellikle son yirmi yılda bu konuda

yapılan çalışmalar, kültürel yetkinliğe sahip sosyal hizmet uzmanlarının çok dilli, çok etnik kümeli ve çokkültürlü toplumlar için eğitimi ve hazırlanması konuları ile kültürel yetkinliğin nasıl ölçülebileceği ve geliştirilebileceği soruları sıklıkla yer almaktadır. Bununla birlikte, sosyal hizmet mesleği neredeyse çeyrek yüzyıldır insanların ve toplumların çeşitlilik gösteren öznel ve kültürel bağlarından uzak durması ve batı merkezci bir bakışa odaklanmış olması gerekçesiyle eleştiriye tabi tutulmaktadır. Artık mesleğin, bu öznellik ve farklılıkları “kabul etmesi” ya da “duyarlı olması” ile değil, bu farklılıkları birer zenginlik olarak doğrudan ve dolaylı uygulamalarda aktif olarak ele almasıyla daha insancıl ve etkili olabileceği tartışılmaktadır. Bu yönüyle, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasının eleştirel biçimde uygulamaya aktarılması, hem çokkültürcülük politikalarının risklerini bertaraf etme hem de geleneksel sosyal hizmet uygulamasının tektipleştirici eğilimini daha çoğulcu bir yapıya dönüştürme bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. Çokkültürcü sosyal hizmet, geleneksel sosyal hizmetin olası disipline edici ve tektipleştirici eğilimini bir yana bırakıp, “anlamayı” odak haline getirmiştir. Sözde nesnel yargılarla değil, özneliği anlama ihtiyacıyla kurulan bir sosyal hizmet anlayışı, aslında sosyal hizmet mesleğinin yeniden kurulmasını işaret etmektedir. Bu makalede; çokkültürcülük ve bu akımın sosyal hizmette yarattığı dönüşümden hareketle, “çokkültürcü sosyal hizmet yaklaşımı ve uygulaması” ile bu yaklaşıma eleştirel bakışın önemi tartışılmaktadır.

Kavram ve Yaklaşım Olarak Çokkültürcülük

Yerli literatür incelendiğinde “çokkültürlülük (multiculturalness)” başlığı altında

yapılan tartışmaların çoğunun aslında İngilizce karşılığı “multiculturalism (çokkültürcülük)” olan yaklaşımları ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir. Oysa çokkültürlülük kavramı yalnızca çokkültürlü olma durumunu vurgulamakta, sözlük anlamıyla, aynı ülkede birden çok kültürün birlikte var oluşu anlamına gelmektedir. Buna göre, İngilizce’de “multicultural” dilimizde “çokkültürlü” kavramına; “multiculturalness” dilimizde “çokkültürlülük” kavramına; “multiculturalist” dilimizde “çokkültürcü” kavramına ve son olarak “multiculturalism” ise “çokkültürlüçülük” (kullanım rahatlığı düşünülerek “çokkültürcülük” kavramı benimsenmiştir) kavramına karşılık gelmektedir. Genel anlamıyla “çokkültürlü” kavramı farklı kültürlerin bir arada olduğu gerçeğini yansıtmakta; “çokkültürcü” kavramı ise bu gerçeğe verilen kişisel, grupsal ve toplumsal tepkiyi ifade etmektedir.

Çokkültürcülük, farklı alanlardan araştırmacılar tarafından farklı ağırlıklar ve yaklaşımlarla ele alınsa da temelde, ortak referansların paylaşımından vazgeçmeksizin, hem eşit hem özgür olarak, “farklılıklarımızla nasıl bir arada yaşayabiliriz?” sorusuna cevap aranmaktadır (Bilgin, 2005: 58). Bir ülkenin farklı kültürleri barındırması onu ancak betimsel düzeyde çokkültürlü yapmaktadır. Çokkültürcü toplum modelini belirleyen ise nüfusun farklı kültürlerden gelen insanlardan oluşması değil, bu kişiler arasındaki toplumsal ilişkilerin belirli bir çerçevede düzenlenmesidir. Dolayısıyla çokkültürcülük sadece toplumsal azınlık olan farklı kimlik kümelerinin konumunu etkileyecek bir düzenleme değil, toplumu oluşturan bu kümeler arasındaki ilişkilerin bütününe yönelik bir modeldir. Çoğulculuktan söz edilebilmesi için kültürel grupların sosyal yapı içinde tabandan iktidara kadar paralel bir bünyeye

sahip olmaları gerekir (Balı, 2001: 188). Dolayısıyla çokkültürlülüğün politik bir amaç haline dönüşmesi çokkültürcülüğü gündeme getirmektedir. Aslında toplum içindeki farklılıklara yönelik tepkiler çeşitli biçimlerde gerçekleşmektedir: Katlanmak, umursamamak, “öteki”ni haklarıyla birlikte kabul etmek, “öteki”ne açık olmak ve saygı duymak bu tepkilerden bazılarıdır (Walzer, 1998: 21-26). Çokkültürcülük, 16. ve 17. yüzyıllarda “barış uğruna farklılıklara katlanmak” olarak algılanmaktayken 20. yüzyıldan itibaren egemenlik yaklaşımına ve tekkültürcü düşünceye bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Modernizmin farklı düşünmeye kısıtlama getiren, “iyi, doğru, güzel, normal.” gibi tanımlamalar için evrensel daha doğru bir ifadeyle “batılı” ve maskülen bakışı, postmodernizmle birlikte sorgulanmaya başlanmış, yerel olana, normalden sapana, farklı olana ilgi artmış ve bunların anlaşılması ihtiyacının yanında temsil hakkı olduğu da olduğu düşüncesi tekkültürcü bakışa karşı çokkültürcü bakışı beraberinde getirmiştir. 19. yüzyılda, özellikle 1960’lardaki insan hak ve özgürlüklerinin korunması, geliştirilmesi, düşünce özgürlüklerinin, yeni halkların özgürlük mücadeleleri ve gençliğin hem kendinden hem de tüm dünya düzeninden sorumlu olduğunu vurgulayan sosyo-politik gelişmelerin etkisiyle ortaya çıkan çokkültürcülük düşüncesinin temelinde; tekkültürcülük düşüncesindeki asilimilasyonun aksine kültürlerin ancak birlikte var olabilecekleri ve eşitliği gerçekleştirebilecekleri temel düşüncesi yatmaktadır. Farklı grupların, bu farklılıklarını korumak ve sürdürmek amacı ile farklı kimliklerinin tanınmasını istemesi, çokkültürcülük konusunu gündeme getirmiştir. Çokkültürcülük (*multiculturalism*); “kimlik politikası” (*identity politics*), “tanınma politikası” (*politics of recognition*) ya da “farklılık

politikası” (*politics of difference*) olarak da tanımlanan bir proje olarak, bu talep- le bağlantılı bir şekilde ortaya çıkmıştır (Tambiah, 2001: 329). Dolayısıyla çokkültürcülük, yeni bir felsefeyi taşımıştır: bütün içindeki farklılık (McCarthy, 1991).

Çokkültürcülük, her ne kadar tekkültürcü bakışa tepki olarak ortaya çıkmış olsa da, pratikte adaletsiz ve insancıl olmayan biçimde yansıması söz konusu olabilmektedir. Bu durum temelde “kültürün” tanımlanma biçimiyle ilgilidir. Kültür, dar bir biçimde herhangi bir ırka/etnik kökene/dine sahip olma biçiminde tanımlandığında, kültürel farklılık konusu da, toplulukları yalnızca kültürel ve etnik geçmişleriyle damgalayan ve kategorize eden bir yaklaşım biçimine dönüşebilmektedir. Bu durumda, aslında, gizli bir ayrımcılık/ırkçılık söz konusu olmakta ve topluluklar arası gerilimler de tırmanmaktadır. Kültürün, “bireyin öznel(l)iğinin sosyal alanda karşılık bulunduğu bir alan olarak” tanımlanması ise çokkültürcülüğün, daha geniş bir çerçevede bireysel, toplumsal ve siyasal yaşantıya ve haklara eşit katılım ve eşit ulaşım olarak uygulanmasını beraberinde getirecektir. Kültürel farklılıkları aşırı kutsayan, onların kendi içine kapanmasını ve başkalarını “ötekiler” olarak konumlandırmasını sağlayacak yaklaşımlar çokkültürcü bir bakış içerisinde yer almamalıdır. Aslında, çokkültürcü bakış her türlü “biz” ve “onlar” sınıflandırmasına karşı bir duruş sergilemelidir. Eşitsiz ve adaletsiz güç dengesi ise yalnızca ırk temelli değil, örneğin ırk ve sınıfsal eşitsizlik konularını bir bütün olarak görebilecek bir yaklaşımla değerlendirilebilir. Bu anlamda çokkültürcülüğe eleştirel bakış olmaksızın, uygulamasının da “çokkültürcü” olmasının mümkün olmadığı söylenebilir.

Çokkültürcülük Politikaları ve Çokkültürcü Sosyal Hizmet İhtiyacı

Çokkültürcü sosyal hizmet uygulaması, temelde sosyal bilimlerin keskin bir biçimde yaşadığı kültürel dönemecin bir yansıması olarak sosyal hizmette hayat bulmuştur. Bu yönüyle, çokkültürcü sosyal hizmet uygulaması, geleneksel sosyal hizmet uygulamasının tek tipleştirici eğilimini daha çoğulcu bir yapıya dönüştürmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, sosyal bilimlerde yaşanan “kültürel dönemeç”in ardından ortaya çıkan tüm kavramsal tartışmalar, çokkültürcü sosyal hizmet uygulaması için bir temel oluşturmuştur. Bu temel en belirleyici kavramlarını ise birey özneliği ve bağlamsallık oluşturmaktadır. Bu yönüyle, kültür sadece bir yaşam tarzı olarak değil, bireyin tüm yaşam alanlarını – politik pozisyonu dâhil – kuşatan genel çerçeve olarak anlaşılmalıdır. Çokkültürcü sosyal hizmetin, Foucault’nun psi-meslekler kavramıyla yönelttiği itirazları ortadan kaldıracak bir biçimde sosyal hizmet mesleğini yeniden kurma çabasının bir sonucu olarak ortaya çıktığını ileri sürmek mümkündür. Bu anlamda, çokkültürcü sosyal hizmet, geleneksel sosyal hizmet uzmanı – hizmet alan ilişkisinin üzerine kurduğu güç ve iktidar zeminini tersyüz etmekte ve hizmet alanı bir özne/aktör olarak konumlandırmaktadır. Bireyin ve topluluğun özneliğinin ve bağlamlarının görünür kılındığı “kültür” odağı, çokkültürcülük politikalarına ilişkin kimi itirazları ortadan kaldıracak denli “geniş” ve kuşatıcı bir alanı göstermektedir. Bu yönüyle, farklı kültürlerin birer yerel unsur olarak, Gramsci’nin tabiriyle (2007), “rıza kültürü”nün yaratılması yoluyla, yönetilebilir olması biçimindeki bir çokkültürcülük düşüncesi, çokkültürcü sosyal hizmetin ontolojik olarak

karşı çıktığı bir yapıyı göstermektedir. Bu bakımdan, çokkültürcülük politikalarının asimilasyoncu politikaların arzuluğu sonuçları dolaylı bir biçimde hedeflediği ileri sürülebilir. Bu nedenle, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasının çokkültürcülük politikalarından ayrı ve kimi zaman bu politikaların karşıtı bir zeminde ele alınması gerekir. Çokkültürcü sosyal hizmet, geleneksel sosyal hizmetin olası disipline edici ve tektipleştirici eğilimini bir yana bırakıp, “anlamayı” odak haline getirmiştir. Anlama çabası, zorunlu olarak özneliği vurgulamaktadır. Öyleyse, sözde nesnel yargılarla değil, özneliği anlama ihtiyacıyla kurulan bir sosyal hizmet anlayışı, aslında sosyal hizmet mesleğinin yeniden kurulmasını işaret etmektedir. Diğer yandan, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasının sorunlu yanları bulunmaktadır. Özellikle çokkültürcü sosyal hizmet eğitim programları, kültürü tüm politik içeriğinden arındırarak, durağan ve neredeyse birer “egzotik” alan olarak tanımlamayı tercih etmektedir. Oysa kültüre yapılan vurgu, onu yaşama ilişkin tüm unsurlarıyla kuşatmalıdır. Böyle bir bakış açısı, örneğin sınıfsal analizi kesinlikle dışarıda bırakmamalıdır. Öyle ki, sınıfsal yapılar da kendi yarattıkları kültürel iklim bağlamında, kültür kavramsal çerçevesinde ele alınabilir.

Bu çalışmada sosyal hizmetin “çokkültürcü”lüğü tartışılmaktadır. Başka bir deyişle, sosyal hizmetin, farklılıkları yalnızca kabul etmesi değil, aktif ve eylem odaklı olarak bu farklı gruplarla çalışmaya yönelik değerlerini, teorik ve pratik bilgi ve becerilerini geliştirmesi ihtiyacı olduğu kabul edilmektedir. Bu kabulün oluşmasında etkili olan en temel gelişmeler şöyle sıralanabilir:

- Toplumlar giderek daha hızlı ve artan biçimde çokkültürlü hale gelmektedir.
- Sosyal hizmet mesleği giderek daha fazla çokkültürlü toplumlarda hizmet sunma durumuyla karşı karşıyadır.
- Bu çokkültürlü toplumların değerlendirilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması daha zor ve daha karmaşıktır.
- Çokkültürlü toplumların ihtiyaçları ve sorunları değerlendirilirken sosyal hizmetin içinde bulunduğu sosyo-politik sistemin yönüne göre ya daha asimilasyoncu ya da ayrılıkçı yaklaşımlara yönelme tehdidi gündemdedir.
- Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasının tanımlanması, eğitimi, uygulaması ve araştırmasına duyulan ihtiyaç da paralel biçimde artmaktadır.
- Kültürel çeşitliliğin olduğu Türkiye’de özellikle son dönemdeki gelişmeler, farklılığın kabulü ve entegrasyon isteği, sosyal hizmet mesleğinin de hem eğitim, hem araştırma hem de uygulama alanında çokkültürcü anlayışı geliştirme ihtiyacı içinde olduğunu göstermektedir. Türkiye’de dış göçün oluşturduğu ortamın kültürel çoğulculuğundan değil, daha çok Kurtuluş Savaşı’nda ortaklaşa mücadele verilen ve Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran çeşitli halkların farklı kültürel geçmişlerinin olduğu bir kültürel çoğulculuktan sıklıkla bahsedilmektedir. Türkiye’nin yaşadığı temel sorun, zaman içinde bu anlayışın yanlış/eksik yorumlanması ve bazı karşılıklı hak ihlallerinin ve çatışmaların çok yıkıcı biçimde yaşanmış olmasıdır. Sosyal hizmet mesleği de bu tarihsel ve politik atmosfer içinde, etnik farklılıkları gözeten, duyarlı bir yaklaşım içinde

olmamış/olamamıştır. Örneğin sosyal hizmet eğitiminde “farklılık” konusu oldukça az yer tutmakta ve yeni yetişen sosyal hizmet öğrencilerine farklı etnik gruplarla çalışmak için ne tür bilgi ve beceriye sahip olmaları gerektiği yeterince açıklanmamıştır. Ülkemizde 2000’den itibaren itibaren müfredatın “genelci sosyal hizmet anlayışına” göre yeniden düzenlenmesi sonucu “farklılık” konusuna sınırlı da olsa değinilmeye başlanmıştır. Eğitim ve araştırmada böyle bir kabul olmadığında uygulamanın da “tekkültürcü” olması kaçınılmaz olmuş ve hali hazırda merkezden örgütlenen ve yönetilen sosyal hizmetler farklılıkları yadsıyan uygulama biçimlerini şekillendirmiştir. Bugün gelinen yeni politik, siyasi ve sosyal atmosferde sosyal hizmetin uygulamada da kendini yeniden gözden geçirmesi, yükselen seslere kulak vererek başta eğitim ve araştırma alanı olmak üzere, “farklılıkları gözeten ve güçlendiren” çokkültürcü anlayışı benimsemesi bir ihtiyaç olarak belirmektedir.

Genel olarak bakıldığında çokkültürcülüğün doğuşu ve göç akımlarındaki hızlı değişim sonrasında diğer yardım mesleklerinin durumu ve değişimi sosyal hizmeti de etkilemiştir. Geleneksel sosyal hizmet modellerinin kültürel olarak farklı grupların ihtiyaçlarına cevap vermede etkisiz ve baskıcı olabileceğinin farkına varılmasıyla İngiltere’de ayrımcılık/ırkçılık karşıtı uygulamanın, Amerika’da ise etnik duyarlılık modelinin geliştirildiği görülmektedir. Diğer yardım meslekleri, eğitim politikalarını çokkültürcü anlayışa adapte etmeye çalışmıştır (Paddilla, 1997). Bu dönüşümün köşe taşları şöyle sıralanabilir: 1980 yılında Amerikan Psikoloji Derneği’nin (American

Psychological Association-APA), kültürel yetkinliği de içeren mesleki yetkinliğe dayalı uygulama standartlarını koymuştur. Sosyal Hizmet Eğitimi Konseyi (Council on Social Work Education-CSWE) de kültürel yetkinlik ve kadın sorunları konusunu müfredata eklemiştir. Sosyal hizmet mesleği tekkültürcülük engeline rağmen (Aponte, 1995), kültürel olarak yetkin sosyal hizmet uygulamalarını, başka bir deyişle çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarını güçlendirmek için çokkültürcü uygulama kavramlarını ve çeşitli kuramsal yaklaşımları geliştirmeye devam etmektedir.

Çokkültürcü Sosyal Hizmet Uygulaması: Değer, Bilgi ve Beceri Boyutları

Diğer alanlarda olduğu gibi sosyal hizmette de hayat bulan çokkültürcülük akımı, sosyal hizmet uygulamasının değişim ve dönüşümünün nasıl olabileceği sorularını beraberinde getirmiştir. Sosyal hizmetin uygulamalı bir disiplin olması, onun çokkültürcü akımın getirdiği dönüşümü yalnızca kuramsal alanda tartışmasını ve bazı sorular sormasını yetersiz kılmaktadır. Doğrudan ve dolaylı uygulamalarla değişen sosyal ve politik yapıyı her an soluyan sosyal hizmet uzmanları için somut olarak, bu yaklaşım ve değişimlerin “uygulamaya nasıl aktarılacağı” önemli bir sorudur. Sosyal hizmet uygulaması; değer, bilgi ve beceri boyutlarında ele alınan ve “uygulamadan gelen bilgiyle” geliştirilen kavramlarla sunulmaya çalışılmaktadır. Aşağıda, bu üç boyuttaki kavramsallaştırmalara yer verilmiştir.

Değerler

Farklılıklarla gerçekleştirilen sosyal hizmet uygulamasının değer boyutu;

farklılıkların nasıl anlaşılacağı konusunda yol haritası sunan “farklılık kavramını”, saygı, hoşgörü gibi duyarlılık konularını içeren “kültürel duyarlılığı” ve bireylerin hem kendi hem de başkasının kültürel geçmişine ilişkin farkındalığı içeren “kültürel farkındalık/öz farkındalığı” içermektedir. Bu unsurlardan farklılık kavramı, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasının en temel kavramsallaştırmalarından biridir. Sosyal hizmet mesleği kültürel ve sosyal farklılığı etik ilkelerde açık bir şekilde belirtmiştir. Buna göre sosyal hizmet mesleği “sosyal farklılığın doğasını ve ırksal, etnik, ulusal kimlik, renk, cinsiyet, cinsel yönelim, yaş, medeni durum, politik inanç, din ve zihinsel ya da fiziksel özür lülükten kaynaklı baskı durumlarını anlamaya çalışmalıdır”(NASW, 1999). Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasının farklılık ve kültürel farklılık tanımlaması; katı, ayrımcı, önyargılı tanımlamaları getiren bir bakış değil, aksine, etkileşimleri, kültür içi farklılıkları, kültürlerarası ortaklıkları ve tüm bu değişim ve dönüşümlerin tarihsel ve politik yapı içindeki yerini anlamaya yardımcı olan dinamik bir bakıştır. Bireyin eşsizliği ve insan ırkına mensup olmanın sürekliliği içinde birçok küçük grubun üyesi olunmaktadır. Bu grup üyelerinin benzer yanları ve kendine has özellikleri ayrımcılık ve baskının aracı ya da öznesi olabilmektedir. Williams (1996:70) sosyal hizmette, “farklılık (diversity), “fark” ve “bölünme”yi feminist ve postmodernist düşünceye göre kavramsallaştırmıştır. Ona göre farklılık; “belirgin şekilde fark edilebilen ancak baskın kültürden her zaman daha aşağı olmayan ya da her zaman eşitsiz bir konumda olmayan ve ortaklaşa yaşantıdan ileri gelen farktır” örneğin paylaşılan bir dil, milliyet, yaş, nesil, cinsiyet, medeni durum, fiziksel durum gibi. Fark (difference) ise “ortaklaşa paylaşılan yaşantı ya da kimliğin varlığı” olarak tanımlanmıştır

(toplumsal cinsiyet, etnik köken, cinsiyet, din, özürllülük gibi). Bölünme ise “ortaklaşa paylaşılan yaşantının ifade edilış biçiminin baskınlığa dönüştürülmesi” olarak tanımlanmıştır. Bu da baskın bir öznenin olması durumunda ayrıcalıklı bir statüyü beraberinde getirmektedir. Örneğın “beyaz, İngiliz, erkek olmak” kişiyi ayrıcalıklı hale getirmektedir.

Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasında “farklılık” yalnızca betimsel düzeyde insanların birbirinden sayısız noktada farklılaştığını kabul etmek değil, bu farklılıkların kutlanması, teşvik edilmesi başka bir ifadeyle varlıklarının sürdürülmesi çabasıdır. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasında farklılığın, düşünce ve tutum düzeyinde kabul ve saygının ötesine geçerek, davranışsal düzeyde teşvik edilmesi, sosyal hizmetin değer sistemiyle çok yakından ilgilidir. Öncelikle, “kendi kararını verme” etik ilkesine uygun olarak sosyal hizmet uzmanları hizmet alanların kendi kararlarını verme haklarına saygı duydukları gibi başkalarının haklarını ihlal etmemek koşuluyla kendilerini gerçekleştirmeleri ve potansiyellerini en üst düzeye ulaştırmaları için yardımcı olur. İkinci olarak, genelci sosyal hizmetin temel yaklaşımlarından biri olan güçlendirme ilkesine ve amacına göre sosyal hizmet mesleği, bireylerin doğal olarak sahip olduklarına inanılan güç ve potansiyeli en üst düzeyde gerçekleştirebilmeleri için onlara destek olmayı amaçlamalıdır. Bireyde zaten var olan güçlerin harekete geçirilmesi amaçlandığından ve “farklılıkların” da bu güçlerden olduğu ya da olabileceği düşüncesinden hareketle farklılıklara “uzaktan bakmak ve hoş görmek” değil “yaklaşmak, dokunmak ve etkileşime girmek”, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasının farklılığa bakışı olmalıdır.

Tüm bunların yanı sıra, sosyal adalet, çokkültürcü uygulamanın hem önemli bir değeri hem de nihai hedefidir. Sosyal adaletin gerçekleştirilmesi de kültürel olarak farklı grupların kendine has özelliklerini, genel olandan farklılaşan ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçların göz ardı edilmesi sonucu refah sisteminden dışlanmış olabileceklerini fark etmeye ve buna yönelik eyleme geçmeye bağlıdır.

Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasının değer temelinde, kabul, saygı ve hoşgörü başka bir deyişle kültürel duyarlılığa ihtiyaç vardır. Kültürel duyarlılığa sahip sosyal hizmet uzmanları, “sosyal hizmet değerlerini uygulamaya aktarabilen ve müracaatçısının kültürel dünyasını öğrenmek için istek duyan kişiler” olarak tanımlanmaktadır (Miley, O’Melia ve Du Bois, 2004: 66). Çokkültürcü bakışı uygulamaya aktaran sosyal hizmet uzmanları, açık ve araştırmacı bir biçimde; insan farklılığı konusunda hayat boyu öğrenmeyi ilke edinmeli ve çokkültürcü uygulamayı bir sonuç ya da ürün olarak değil, bir süreç olarak görmelidirler (Castex, 1994; Gren, 1999; Sue ve Sue, 2003. Akt: Miley, O’Melia ve Du Bois, 2004: 67). Değer boyutundaki bir başka kavram olan kültürel farkındalık (bakış) ise, “etnik köken, kültür, sosyopolitik geçmiş ve yaşam tarzlarının uygulayıcı ve hizmet alanların karar verme süreçlerini nasıl etkilediğini anlamalarını sağlayan mekanizma” olarak tanımlanmaktadır (İbrahim, 1991: 14). Bakış açıları, uygulayıcı ve hizmet alan arasındaki iletişimi etkileyen kültür temelli değişkenlerdir. Bunun yanında kültürel farkındalık ya da bakış, öz-farkındalığı da gerektirmektedir. Öz-farkındalık, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasının başlangıç noktası olarak görülmektedir. Buna göre uygulayıcının kendi etnik kimliği

ve bununla ilgili değerlerin farkındalığı olmaksızın yapılan teorik tartışmalar tek başına "pratikte yarırsızdır". Yardım edici meslek elemanlarının ve sosyal hizmet uzmanlarının öz-farkındalığının kültürel yetkinlikteki önemi birçok yazar tarafından vurgulanmıştır. Jenkins (1988)'e göre sosyal hizmet uzmanlarının kültürel eğitiminde teorik bilgiler farkındalık süzgecinden geçirilmedikçe sonuçta ortaya çıkan sosyal hizmet uygulamasının uygunluğundan şüphe duyulmalıdır. Wilkinson (1997: 273) birçok farklı etnik yapıdan gelen yardım edici meslek elemanlarının öncelikle kendi kültürlerini, ön yargılı bakışlarını, tutumlarını, değerlerini ve ihtiyaçlarını anlamaları gerektiğini vurgulayarak, klinik etkililiğin öncelikle kişinin kendini tanımasından geçtiğini belirtmiştir. İbrahim (1991) ise öz-farkındalık eksikliğinin yarırsız uygulamalardan daha fazlasını beraberinde getirdiğini belirterek, bakış açısı ya da öz-farkındalığın olmadığı kültür bilgisi ve tekniklerinin etik ihlalleri, baskıyı ya da uygun olmayan diğer müdahale biçimlerini ortaya çıkarabileceğini bildirmiştir. Dolayısıyla çokkültürcü sosyal hizmet uzmanlarının öncelikle kendi kültürleri, önyargıları, ayrıcalıklı konumları ya da baskı altındaki konumlarını anlama yolundaki kültürel yolculuklarına çıkmaları bu eğitimin bir parçası olmalıdır.

Bilgi

Çokkültürlü uygulama hizmet alanlarının bakış açılarını anlayabilme, görebilme, keşfedebilme ve kabul etmeyi içeren çabaları, başka bir deyişle "kültürel bilgiyi" de gerekli kılmaktadır. Kültürel bilgi; kültürel olayların kavramsallaştırılmasını, müdahale stratejilerini, kültüre özgü teorileri, bilgiyi ve kültürel

araştırmaları anlama ve öğrenme çabası olarak tanımlanmaktadır (Sodowsky ve diğerleri, 1994). Weaver (1999: 217-225)'a göre kültürel olarak yetkin sosyal hizmet uygulamasının bilgi temeli; Farklılık bilgisi; tarih bilgisi, kültür bilgisi ve güncel gerçekliklerin bilgisinden (yeni gelişmeler) meydana gelmektedir. Farklılığın kabulü ve farkındalığı, kültürel olarak yetkin uygulamanın bilgi temelini vazgeçilmez bir parçasıdır. Tarih bilgisi, bilgi temelini ikinci önemli unsurdur. Kültürlerin tarihi, tarihte yaşanan önemli olaylar, bulunulan ülkedeki gelişmeler ve izlenen politika farklı grupları anlamakta oldukça önemlidir. Baskı, ayrımcılık, asimilasyon, entegrasyon politikaları gibi farklı grupları son derece yakından ilgilendiren ve etkileyen dönüşümler bilinmeksizin kültürel anlamda yetkin sosyal hizmet uygulamalarının gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Kültür bilgisi, farklı grupların iletişim kalıpları, dünya görüşleri, inanç sistemleri ve değerleri hakkındaki bilgiyi içermektedir. Bireyler, içinde buldukları toplum ya da kültürden etkilenir ve bu toplum ya da kültürleri etkilerler. Dolayısıyla bireyleri anlama çabasında onların salt bireysel tanımlanmasından çok içinde yetiştiği toplum ya da kültür bağlamında tanımlanması söz konusudur. Bu kültürel bilgi şüphesiz önyargıya ve ayrımcılığa götürecek nitelikte değil, yanlış anlaşılmalara önleyecek, iletişimi kolaylaştıracak, farklı kültürlerin diyalogunu artıracak, herkesin birbirini doğru anlayacak nitelikte olması beklenmektedir. Güncel konulardaki bilgiler ise, farklı grupların örgütlenmesi, farklı grupları güçlendirmeye, korumaya yönelik örgütlenmeler, farklı grupların güçlü yönleri, farklı grupların yaşadığı stres ya da travma sonrası stres bozukluğuna ilişkin bilgiler de

kültürel olarak yetkin sosyal hizmet uygulamasının bilgi temelini oluşturmaktadır. Bunların dışında, Congress tarafından da 1994 yılında oluşturulan ve 2000 yılında geliştirilen “cultugram” (kültügram) da sosyal hizmet uzmanlarının kültürel farklılığı olan hizmet alanları anlamasında önemli bir araç olarak kullanılmaktadır (Congress, 2004: 252-253). Bu kültügramda 10 alan bulunmaktadır. Bunlar; Yeniden yerleştirilme (resettlement) nedenleri, yasal statü, toplumda geçirilen zaman, evde ve toplum içinde konuşulan dil, sağlığa ilişkin inançları, kriz yaşantıları, tatiller ve özel günler, kültürel ve dini kurumlarla ilişkiler, eğitim ve iş yaşamına ilişkin değerler, aile yapısı, güç, mitler ve kurallara ilişkin değerlerdir. Tüm bu faktörlerin hizmet alanının kültürel farklılığını oluşturduğu düşünülmekte ve kültürel yetkinliği olan bir uygulama için bu bilgilerin alınmasının ve değerlendirilmesinin kültürel yetkinliği olan bir uygulama için gerekli olduğu belirtilmektedir (Congress, 2004: 252-253). Pedersen (1986: 80), bu bilgilere ek olarak, azınlık gruplarına hizmet veren sosyal sistemlerin işleyişlerini anlamanın, danışma sürecinin net bilgisinin ve azınlıkların hizmet almasına engel olan nedenlerin

bilinmesinin de kültürel yetkinliğin bilgi çerçevesi içinde olduğunu belirtmiştir. Constantine ve diğerleri (2007: 24), baskı ve ayrımcılığın tarihsel süreci ve farklı gruplara yönelik öznel ve toplumsal yaşantıları etkileyen “kültüre özgü” değerlerin bilgisini de eklemiştir. Dolayısıyla, sosyal hizmet uzmanları; güçsüzlüğe, ayrımcılığa ve baskıya neden olan toplumsal ve bireysel değerleri de bilmek ve bu grupların duyarlılığını harekete geçirerek güçlendirme temelli uygulamaları hayata geçirebilmelidir.

Al-Krenawi ve Graham (2003)'a göre kültürel yetkinlikte, bilgi, beceri ve diğer boyutları birbiriyle yakından ilişkilidir. Tablo 1’de de görülebileceği gibi bilişsel boyutta, duygusal boyutta ve beceri boyutunda kültürel bilgi, ilgi ve becerinin düzeyi kültürel yetkinlik düzeyini belirlemektedir. Her ne kadar kültürel duyarlılık, kültürel konulardaki beceriyi bir düzeyde ifade etse de; kültürel yetkinlik bundan daha da fazlasını içermekte ve daha fazla bilgi ve beceri sahibi kişiyi tanımlamaktadır. Kültürel yetkinliği olmayan bir uygulama hizmet alanlar üzerinde yıkıcı bir etkiye sahip olmaktadır. Dolayısıyla kültürel yetkinliği olan bir uygulamanın ön koşulu her üç boyutta duyarlılıktır:

Tablo 1: Kültürel Bilgi Çerçevesi

Boyutlar	Kültürel Yetkinliği Olmayan	Kültürel Duyarlılığı Olan	Kültürel Yetkinliği Olan
Bilişsel boyut	İlgisiz/habersiz	Farkında/haberdar	Bilgi sahibi
Duygusal Boyut	Kayıtsız/soğuk	Anlayışlı/duygudaş	Değişimi üstlenmiş
Beceri Boyutu	Beceri sahibi değil	Bazı beceri eksiklikleri var	Yüksek derecede beceri sahibi
Genel Etkisi	Yıkıcı	Tarafsız/nötr	Yapıcı

(Este, 1999: 32)

Beceri

Constantine ve diğerleri (2007: 4) beceriyi; kültürel bilgidен yararlanabilme ve farklı gruplara özgü hizmet geliştirebilme yeteneği olarak tanımlamıştır. Soudowsky ve diğerleri (1994) kültürel beceriler ve diğer iki bileşen (değerler ve bilgi) arasındaki ilişkiye dikkat çekerek; değerlerin ya da öz-farkındalığın hem bilgi hem de beceriyi etkileyebileceğini ancak aynı zamanda hem tutumsal, duygusal bileşenleri hem de anlayışı içermesi nedeniyle onlardan ayrı tutulabileceğini ifade etmiştir. Bunun yanında, beceriler, bilgi üzerine inşa edilmektedir ve hem çok-kültürlü iletişimde hem de danışma sürecinde davranışsal donanımı ifade etmektedir (Lum, 1986: 138). Kültürel yetkinlikte beceri düzeyini inceleyen Lum (1999), görüşme yapma becerileri ve empati becerilerine dikkat çekmiştir. Görüşme yapma becerisi, hizmet alanın bakış açısını anlamayı ve gerekli/yararlı bilginin hizmet alandan alınabilmesini sağlamaktadır. Weaver (1999: 217-225) da, kültürel yetkinliği olan sosyal hizmet uygulamasındaki iki beceri temelini genel ve önleme becerileri olmak üzere iki başlıkta incelemiştir. Genel beceriler; iletişim, problem çözme becerileri, uzlaşma becerileri gibi temel becerileri kapsamaktadır. Bu becerilerin kültürel olarak yetkin uygulamadaki en temel özelliği *güçlendirme* ve *empati* konusundaki vurgudur. Güçlendirme bir süreç ve amaç olarak kültürel olarak yetkin sosyal hizmet uygulamasının temel bakışından biridir. Çünkü çok-kültürcü sosyal hizmet uygulamasının nihai hedefi baskı altındaki grupları güçlendirerek sosyal adaleti sağlamaktır. Genel becerilerin yanı sıra önleme becerileri olarak ifade edilen beceriler ise; Dinleme, sessizlik, hoşgörü ve sabırlı olma gibi becerileri kapsamaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, dinleyerek, sakin durarak

ve öğrenmeye istekli olarak iletişimi diya-loğa dönüştürebilmektedir.

Beceriler, formal eğitim, informal etkileşim ve çeşitli yaşantısal yollarla kazanılmakta ve kültürel davranış biçimlerini, sözsüz iletişim öğelerini ve iletişim becerilerini içermektedir. Pedersen (1986: 80), sözlü ve sözsüz karşılıkları üretebilme, sözlü ve sözsüz iletişimi gönderebilme ve alma becerisini ve ihtiyaç olduğunda kurumsal müdahaleye başvurabilme becerisini eklemiştir. Kültürel olarak baskı altındaki gruplarla etkili çalışabilmek için de politik ve sosyal koşullar ve baskının tarihsel süreci değerlendirilmelidir. Kültürel olarak farklı biriyle, ya da baskı altında bir grupla çalışırken zorlukların altında yatan baskı koşullarını ortaya çıkarmak veya öğretmek hizmet alanın bağlamsal sosyal, politik ve ekonomik koşulları algılamasını sağlar ve böylece baskı unsurlarına karşı eyleme geçer (Ivey, 1995: 63).

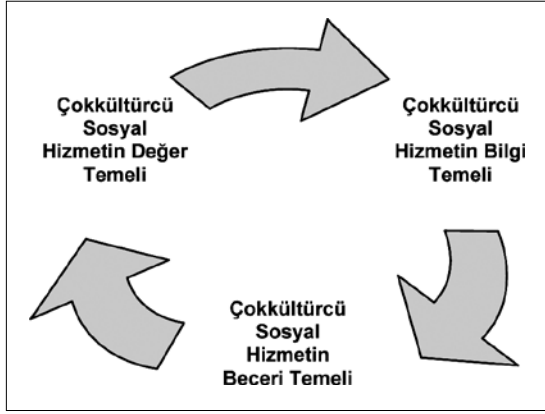
Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarının geliştirilmesinde kullanılan araçların önemli bir yeri vardır. Al Kranawi ve Graham (2003: 11-20), literatürü inceleyerek uygulayıcıların kültürel olarak yetkin uygulamalarında kullanılmak üzere bazı yardımcı yollar/araçlar belirlemiştir. Bunlardan *çevirmenler*, diller arasında çeviri yaparak uygulayıcı ve hizmet alan arasındaki iletişimi kolaylaştırabilmektedir. Ancak, ortak dili konuşuyor olmak anlamayı garanti etmemektedir. Özellikle çevirmenin, yardım almaya gelen kişinin etnik kültürü ya da geçmişi hakkında çok sınırlı bilgisi varsa, aktarmalar dil açısından doğru gerçekleşse de hizmet alanın tam olarak vermek istediği karşılığı aktarmayabilir ya da eksik bırakabilir. Daha da ötesi, çevirmen sadece söylenen sözcüğün çevirmeye odaklandığında söylenmeyenlerin anlamını, başka bir deyişle sözsüz iletişimin öğelerinin

anlamını keşfetmede yetersiz kalabilir. Dolayısıyla her ne kadar anlaşma aracı olarak ortak dilin konuşulmasında çevirmenler kolaylaştırıcı olsa da, hizmet alanın dünyasını anlamada yeterli değildir. *Kültürel bağlantı kurucular*, çevirmenleri desteklemek ya da onlara alternatif bir uygulayıcı olarak sosyal hizmet sunumunda yer alabilirler. Kültürel bağlantı kurucular hem içinde buldukları kültür hem de belli bir azınlık grubun kültüründe uzmanlaşmış kişilerdir (Paine, 1971; Herzog, 1972. Akt: Al Kranawi ve Graham, 2003: 12). Farklı kültürlerden gelen uygulayıcı ve hizmet alanın beklentileri farklılaşabilmektedir. Bağlantı kurucunun çevirmenden farkı, yalnızca sözel iletişimi kolaylaştırmayıp, aynı zamanda insanlar arasındaki etkileşim ve birbirini anlamayı da kolaylaştırmasıdır. Uygulayıcı ve hizmet alanın dünyasını anlamaya ve taraflara bunu açıklama yeteneği, kültürel bağlantı kurucuyu çevirmenliğin ötesinde önemli bir konuma kavuşturmaktadır.

Kültürel danışmanların görevi ise, kültürel bağlantı kurucudan bir adım öteye giderek, danışmanlık rolünü de içermesidir. Bu süreç, yalnızca kültürel çevirmenlik ve tarafların birbirini anlamasına yardımcı olmak değil, aynı zamanda bütün müdahale süreçlerinde yer almayı da kapsamaktadır. Dolayısıyla, sosyal hizmette kültürel danışman hem kültürel bağlantı kurucu gibi önemli düzeyde kültürel yetkinliğe sahip hem de sosyal hizmet alanında bilgi ve beceriye sahip kişi olarak tanımlanabilir. Hizmet alanının sorunlarının kültürel bağlam içinde tanımlanması da görevleri arasındadır. Son olarak kültürel arabuluculuğun amacı, toplumdaki sosyal refah hizmetlerinin sunumunda farklı kültürler ya da dünya görüşleri arasında (sosyal hizmet uzmanının sahip olduğu

kültür ve uygulayıcının hizmet verdiği etnik-ırksal topluluk) aracılık etmektir. Kültürel araçların "arabuluculuk" yapma işlevi, diğer arabuluculuk rollerindeki gibi "uzlaştırmaya" değil, "işbirliğine" dayanmaktadır. Kültürel arabulucular, sosyal hizmet sisteminin doğal bir parçası olmayıp, farklı gruplarla çalışmada kültürel anlamda duyarlı, güçlendirmeye odaklı ve sosyal adaletin sağlanmasını hedefleyen hizmet sunumunda işbirliği halinde çalışılan kişiler olmaktadır (Al Kranawi ve Graham, 2003: 14).

Sosyal hizmet uzmanlarının uygulamalarıyla ilgili düşünömsel bir süreçte olmaları başka bir ifadeyle "sürekli değerlendirme ve değişime hazır olmak için kendi uygulamalarını değerlendirmeleri", beceri boyutunun önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Değerlerin ve bilginin algılanma biçiminin, becerinin yönünü de tayin ettiği; tekkültürcü bilginin ve tekkültürcülüğe önem veren değerlerin uygulamada güçsüzleştirici ve ayrımcı olacağı; çokkültürcü değer ve bilgi temelini güçlendirici ve eşitlikçi olacağı öngörülmektedir. Çokkültürcü becerilerin mikro, mezzo ve makro düzeyde geliştirilmesi ve uygulanması sistem ve birey etkileşiminin bir ürünüdür. Sistem ve bireyin birlikte değişme ve gelişmesi sağlandığı ölçüde düşünömsellikten yararlanılabilir. Tüm bunlarla birlikte, değerlerin ve bilginin algılanma biçimi, becerinin yönünü de tayin etmektedir. Değerlerin, bilgiyi ve bilgiye ulaşma yollarını, bilgininse değerlerle birlikte becerileri etkilediği "döngüsel bir süreç" yaşanmaktadır. Dolayısıyla sosyal hizmet uygulamasının değer, bilgi ve beceri boyutu birbiriyle ilişkili olduğu gibi, aynı zamanda birbirini sürekli etkilemekte ve değiştirmektedir. Aşağıda Şekil 1'de de gösterildiği gibi bu etkileme süreci çokkültürcü sosyal hizmet döngüsünü oluşturmaktadır.

Şekil 1: Çokkültürcü Sosyal Hizmet Döngüsü

Çokkültürcü Sosyal Hizmet Yaklaşımlarına Yönelik Eleştirel Bir Değerlendirme

Yukarıda ifade edilen değişim ve dönüşümler eleştirel biçimde değerlendirilmediğinde uygulamanın çokkültürcü olması mümkün olamamaktadır. Eleştirel yaklaşım, 1960'lardan itibaren sosyal bağlamın eleştirisiyle gündeme gelmiş, sosyal bağlam tekrardan bireysel deneyimin sosyo-ekonomik yapıdan ve tarihsel koşullardan nasıl etkilendiğini içerecek biçimde genişletilerek tartışılmıştır. 1960-1980ler arasında sosyal hizmet uygulamasına radikal ve yapısal yaklaşımlar geliştirilmiştir; İngiltere'de Bailey ve Brake (1975, 1980) ve Corrigan ve Leonard (1978), Amerika'da Galper (1980) ve Avustralya'da Throssell (1975), Rees (1991), Fook (1993) ve De Maria (1993) eleştirel yaklaşımların öncüleri olmuştur (Fook, 1993). Eleştirel görüşü savunanlara göre geleneksel sosyal hizmet, refah devletinde hizmet alanların karşılaştığı zorlu bireysel ve sosyal koşulların kaynağını bireysel kusurlar olarak görmektedir. 1960'lar ve 1970'lerde başlayan bu güçlü eleştirilerin oluşturduğu

çeşitli modeller arasında ırkçılık karşıtı ve çokkültürlü sosyal hizmet, baskı karşıtı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet, feminist sosyal hizmet, Marksist sosyal hizmet, radikal sosyal hizmet, yapısal sosyal hizmet ve araştırmanın katılımcı ve eylemci biçimleri yer almaktadır (Healy, 2000: 1-10). Bu modeller arasında bazı karşı duruşlar ve farklılıklar olmasına karşın tümü temel olarak geleneksel sosyal hizmetin (casework) yardım sürecinde bireyselliğe yaptığı vurguyu eleştirmiş ve radikal sosyal dönüşümü öngörmüştür. Brechin (2000:26)'in eleştirel uygulama tanımlaması şöyledir: "açık görüşlü, farklı yaklaşımları, deneyimleri ve varsayımları hesaba katan yansıtıcı değerlendirmelerdir". Ona göre eleştirel uygulama, "belirsizliği yönetmenin bir yolu"dur. Yeni düzen daha güvensiz ve belirsiz olduğundan, yeni koşul ve kabulere göre dengeyi yeniden kazanmak, olası riskleri azaltmak için yeni yardımcı mekanizmalar araştırılmak durumunda. Brechin (2000: 31-33) eleştirel uygulamada iki ilke tanımlamaktadır. Birincisi "başkalarına eşit derecede saygı duymak", ikincisi ise "açık ve bilmeyen

(not-knowing) yaklaşımı”nı benimsemektir. Burada dünyayı insanların deneyimlediği bir şey olarak ele almayan eski ya da yetersiz kesinliklere güvenmeyen ve belirsizliği kabul ederek, onunla başa çıkmak için yeni yollar arayan bir yaklaşım söz konusudur. Dolayısıyla, belirsizliğe ve belirsizlikle başa çıkmaya güvenilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Adams, Dominelli ve Payne (2002: 2-7) için de açıklık ve belirsizlik yaratıcı uygulama için bir fırsat olarak görülmektedir. Brechin’e göre eleştirel uygulama insanların fırsatlarını sınırlandırma ve sosyal hizmet uzmanının gücünü artırma değil, birlikte çalışılan insanları güçlendirme ve yaşamlarında bir farklılık yaratma amacıyla olmalıdır. Adams, Dominelli ve Payne (2002: 2-7) bu görüşleri paylaşmakla birlikte bu düşünceye ek olarak, kolektif ilişkilere, güçlendirme ve değişimi iyileştirmek için kişilere uygulanan uygulamaları geliştirmeye odaklanmıştır. Onlara göre fark yaratmak yalnızca bireysel değişimler ve kazanımlar değildir, bu değişim ve kazanımlar aynı zamanda toplumdaki dezavantajlı ve baskı altındakileri güçlendirmeye yönelik bir hareketin parçasıdır ve bu değişim ve kazanımlardan yola çıkarak daha geniş sosyal gelişmeyle iyileştirme sağlanmalıdır. Başka bir deyişle, katılımdan dışlanarak değil, doğrudan katılım içinde olarak sosyal gelişme sağlanmalıdır.

Eleştirel yaklaşım açısından değerlendirildiğinde sosyal hizmetin gerçek anlamda güç ve baskı konularıyla iç içe olduğu ve daha geniş bir özgürleştirici projenin parçası olduğu tartışmaya açıktır. Özellikle hizmetten yararlananlar ve eleştirel sosyal hizmet teorisi bağlamında bu tartışmalar yapılmaktadır. 1970’lerin sonunda ve 1980’lerin başında, örneğin, sosyal hizmetin kapitalist

devletin ideolojik bir aracı olduğuna ilişkin bir dizi radikal metin yayınlanmıştır (Simpkin, 1983; Jones, 1983; Althusser, 1971). Sosyal hizmetin potansiyel olarak liberalist bir etkinlik olduğu düşüncesi şimdilerde özellikle Foucault (1977)’dan etkilenen post-yapısalcılık düşüncesiyle desteklenmektedir. Kısaca bu yaklaşım sosyal hizmeti, Foucault’un “psi-mesleklerin” (psikoloji, psikiyatri, kriminoloji) çıkışı, tedavi ve gözetimle ilişkilendirmesi ile “disipline eden gücün” bir yüzü olarak algılamaktadır. Foucault’un yaklaşımı ve sosyal hizmeti disipline eden güç olarak konumlandırarak eleştirmek şüphesiz sosyal hizmette 1980’lerin sonu ve 1990’ların başında oldukça etkili olmuştur (Rodger, 1991). Ancak, sosyal hizmetin postmodernist dönüşümü sosyal hizmet alanında beklenen etkiyi yaratamamıştır. Vieux (1994) bunun nedeninin postmodernistlerin yapısal ırkçılığa yeterli önemi vermemeleri olduğunu bildirmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarının ayrımcılık karşıtı yolları kullanmaları için yoksullukla yapısal eşitsizliklerin (örneğin ırk, etnisite, toplumsal cinsiyet) ilişkisini görebilmeleri gerekmektedir. Örneğin Oppenheim (1996), ırk ve yoksulluğun birbiriyle ilişkisini ortaya koymuştur. Tüm bu yaklaşımlar ve çalışmalar temelde sosyal hizmetin “sosyal adaleti” sağlama yönünde nihai hedefinden saptığını, bunun bir söylemden öteye gidemediğini öne sürmekte ve bu hedefi ulaşılabilir kılmak için başta ırkçılık ve yoksulluk olmak üzere eşitsizliği yaratan faktörleri araştırmasını öngörmektedir. Başka bir deyişle sosyal hizmet uzmanları sessizliği bozmalı ve sosyal adalet için sesini yükseltmelidir.

Sosyal hizmette “eleştirel” seslerin yükselmesinden sonra gelişen yaklaşımlar,

sosyal hizmetin “çokkültürcü” olmasına dönük çabalar da aynı zamanda. Ancak, eleştirel yaklaşımın doğası gereği bunları da sürekli eleştiri ve değişime tabi tutmadıkça uygulamanın çokkültürcü olamayacağı açıktır. Örneğin, ayrımcılık karşıtı uygulama, sosyal hizmetin hem kendi içindeki “müracaatçıya zarar veren ayrımcı uygulamaları azaltmayı” hem de “toplumdaki ayrımcılığı” önlemeye dönük çabalarını içermektedir. Ancak, ayrımcılık karşıtı uygulamayı destekleyecek sosyal hizmet bilgisi yetersiz düzeydedir. Hawkins ve diğerleri (2001: 6) Avustralya’da yaptıkları bir araştırmalarında sosyal hizmet uzmanlarının “sosyal adalet terminolojisini” çok nadiren kullandığını bildirmiştir. Graham (1999), ayrımcılık karşıtı uygulamayı bu uygulamanın destek aramayı ve azınlık grupların duygusal, manevi ve gelişimsel ihtiyaçlarını karşılayamayarak onların baskıya karşı kolektif duruşuna etki edememesi bakımından eleştirmektedir. Ona göre, bu uygulama ancak gücü “ödünc” almakta ve azınlık gruplarının içinde saklı “gücü” ortaya çıkaramadığından yaratıcı ve sürekli bir dönüşüme katkı verememektedir.

Farklılıklarla çalışmaya ilişkin bir başka model olan etnik duyarlılık modeli ise, ırksal, kültürel ve sosyal farklılıkları anlamıyla birlikte kültürel farklılıklara duyarlı olma gerekliliğini vurgulayan bir modeldir. Etnik duyarlılık modelinde etnik gerçeklik (realite) ve kültürel baskı önemli kavramlardır. Etnik gerçekliğin anlamı baskın grubun kendi yaklaşımıyla gerçekliği tanımlaması ve yapılandırmasıdır. Dolayısıyla insanların sorunları bu bakışla (baskın grubun bakış açısı) çözümlenmeye çalışılmaktadır. Kültürel baskı ise, “baskın

grubun yaşantısının ve kültürünün evrenselleştirilmesi ve bunların norm olarak kabul edilmesi” biçiminde tanımlanmaktadır (Young, 1990: 59). Graham (1999: 108)’a göre sosyal hizmette kültürel baskı, farklı grupların (siyahlar gibi), yeni sosyal hizmet uygulamalarını ya da tarzlarını geliştirmede yeterli ve beceri sahibi olmadığı yönündeki ön kabul olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakışa göre sosyal hizmette genel olarak tek bir yaklaşım ve uygulama biçimi başka bir deyişle tekkültürcü yaklaşımlar egemendir. Bu da baskın grubun ürettiklerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla sosyal hizmet bilinçli ya da bilinçsiz olarak etnik merkezîyetçi dünya görüşünün bir aracı konumuna gelmektedir. Etnik duyarlılık modeli de gerçekliğe ilişkin başlangıçta etnik merkezîyetçi bir başlangıçla bazı varsayımlarda bulunmakta ve “diğerlerinin” buna ulaşabilmesi için neler yapabileceğini öngörmektedir (Turner, 1986: 2). Dolayısıyla, diğer yaklaşımlarda olduğu gibi bu yaklaşımın başlangıç noktası da azınlıkta olanın değerlerini baştan dışlamış olduğundan yeterlikli bir çokkültürcü uygulama temeli sunmamaktadır.

SONUÇ

Farklılıklarla dolu bir dünyada, doğrudan ve dolaylı uygulamalarıyla, bireyle ve toplumlara “dokunarak” gerçekleştirilen sosyal hizmet mesleği, doğasına uygun olarak, öznelliğe saygı duymalı, güçlendirmeli ve sosyal adaleti gerçekleştirmeye çalışmalıdır. Bütün bunların uygulamada gerçekleşebilmesi için, sınıflayıcı, etiketleyici ve disipline edici bir tutum yerine “çokkültürcü” bir yaklaşım içinde olması beklenmektedir.

1960’lardan sonra sosyal bilimleri simgesel, dilbilimsel ve temsili sistem olarak

derinden etkileyen ve sosyal hizmet uygulamasını da dönüştüren etkilerde bulunan kültür artık hem sosyal bilimlerin hem sosyal hizmet uygulamasının temel odağı haline geldi. Böylece, daha önce “prototip”lerin ve genelgeçer kategorilerin şekillendirdiği sosyal hizmet uygulaması, artık sorunun ve gereksinimin belirlenmesinde ve tüm uygulama sürecinin tasarımı belirleyici unsur olarak kültürü ve bir “özne” olarak hizmet alanları odak olarak almaya başladığından çokkültürcü sosyal hizmet uygulaması, “özgürleştirici” bir pratik olarak görülmektedir. Ancak bu tür bir “çokkültürcü” yaklaşım ve uygulama eleştirel yaklaşım olmaksızın, kendi kendini yok eden tehlikeli bir kavram haline alabilecektir. Eleştirel yaklaşımın öngördüğü “düşünüm-sellik” ile bilginin iktidarına izin vermeyen bilgi, değer ve beceri temeli olmaksızın, çokkültürcü uygulamanın sosyal hizmetin özgürleştirici, güçlendirici ve sosyal adaleti sağlayıcı amaçlarına hizmet etmesi beklenmemelidir.

Sonuç olarak, genelde ve özel olarak ülkemizde, sosyal hizmet eğitiminin ve sosyal hizmet politikalarının çokkültürcü ve eleştirel bir bakışla yeniden değerlendirilmesine; hizmet alanların ihtiyaçlarının ve bu ihtiyaçlar doğrultusunda sunulan hizmetlerin çokkültürcü anlayışla yeniden düzenlenmesine ihtiyaç vardır. Hizmet alanların “gerçek” ihtiyaçlarından yola çıkmayan; önyargılı, sınıflayıcı ve genelgeçer yaklaşımlarla götürülen hizmetlerin pratikte faydasız ve/veya zarar verici olacağı açıktır. Bu anlamda eleştirel çokkültürcü bir yaklaşım çerçevesinde yeni araştırma ve değerlendirmelerin yapılması, sosyal hizmet eğitimi ve politikalarının yeni araştırmalarla desteklenmesi önemli bir ihtiyaç olarak görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Adams, R., Dominelli, P. ve M. Payne (2002). *Critical Practice in Social Work*. Edt. R. Adams, L. Dominelli ve M. Payne. Palgrave Macmillan.
- Al Krenawi, A. ve J.R. Graham (2003). *Multicultural Social Work In Canada*. Oxford University Press.
- Althusser, L. A. (1971) *Lenin and Philosophy and Other Essays*. London: New Left Books.
- Aponte, H.J. (1995). “Political Bias, Moral Values and Spirituality in the Training of Psychotherapists”. *Bulletin of the Menninger Clinic*. 60 (4). 488-502.
- Balı, A. S., (2001). *Çokkültürlülük ve Sosyal Adalet, “Öteki” ile Barış İçinde Birlikte Yaşamak*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Bilgin, N. (2005). “Çokkültürlülük ve Ulusal Kimlik”, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, 80.
- Brechin, A. (2000). “Introducing Critical Practice”. *Critical Practice in Health and Social Care*. Ed. A. Brechin, H. Brown ve M. Eby. London: Open University/Sage.
- Congress, E.P. (2004) “Cultural and Ethical Issues in Working with Culturally Diverse Patients and Their Families: The Use of *Cultogram* to Promote Cultural Competent Practice in Health Settings”. *Social Work Visions from Around The Globe: Citizens, Methods and Approaches*. Ed. A. Metteri, T. Kröger, A. Pohjola, P. Raubala. Haworth Press.
- Constantine, M., S. Hage, M. Kindaichi ve R. Bryant. (2007). “Social Justice and Multicultural Issues: Implications for Practice and Training of Counselors and Counseling Psychologists”. *Journal of Counseling and Development*, 85, 24-29.
- Fook, J. (1993). *Radical Casework: A Theory of Practice*. St. Leonards, NSW: Allen&Unwin.
- Foucault, M. (1977) *Discipline and Punish*. Harmondsworth: Penguin.

- Graham, M.J. (1999). "The African-Centered Worldview: Toward a Paradigm for Social Work". *Journal of Black Studies*. Sage Pub. 30: 1. s.103-122
- Gramsci, A. (2007). *Hapishane Defterleri-Felsefe ve Politika Sorunları- Seçmeler-*, İstanbul: Belge Yayınları.
- Hawkins, L., Fook, J. ve Ryan, M. (2001) "Social Workers' Use of the Language of Social Justice", *British Journal of Social Work* 31: 1-13.
- Healy, K. (2000). *Social Work Practices: Contemporary Practices on Change*. Sage Publications.
- Lum, D. (1986). *Social Work Practice and People of Color: A Process-stage Approach*. Brooks Cole.
- Lum, D. (1999). *Culturally Competent Practice: A Framework for Growth and Action*. Brooks Cole.
- McCarthy M. (1991). *Discourse Analysis for Language Teachers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Miley, K.K., M. O'Melia ve B.L. DuBois (2004). *Generalist Social Work Practice An Empowering Approach*. Boston: Allyn-Bacon.
- National Association of Social Workers (NASW) (2001). *NASW Standards for Cultural Competence in Social Work Practice*.
- Oppenheim, C. (1996) *Poverty: The Facts*. London: Child Poverty Action Group.
- Padilla, Y.C. (1997). Immigrant Policy: Issues for Social Work Practice. *Social Work* 42(6):595-606.
- Pedersen, P. (1986). "Developing Interculturally Skilled Counselors: A Prototype for Training". *Cross-Cultural Training For Mental Health Professionals*. Springfield.
- Rodger, J. J. (1991) "Discourse Analysis and Social Relationships in Social Work", *British Journal of Social Work* 21: 63-79.
- Simpkin, M. (1983) *Trapped Within Welfare: Surviving Social Work*. Basingstoke: Macmillan.
- Sodowsky, G.R.R.C. Taffe, T. Gutkin ve S.L. Wise (1994). "Development and Applications of The Multicultural Counseling Inventory: A self-report Measure of Multicultural Competencies". *Journal of Counseling Psychology*. 41, 137-148.
- Tambiah, S.J. (2001). "Vignettes of Present Day Diaspora", Eliezer Ben-Rafael ve Yitzhak
- Turner, F. J. (1986). "Theory in social work practice', in Turner, F. J. (ed.), *Social Work Treatment*, New York, The Free Press.
- Vieux, S. (1994) "In the Shadow of Neoliberal Racism", *Race and Class* 36(1): 23-33.
- Walzer, M. (1998). *Hoşgörü Üzerine*, Abdullah Yılmaz (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Weaver, H. N. (1999). "Indigenous people and the social work profession: Defining culturally competent Services". *Social Work*; May 1999; 44, 3.
- Wilkinson, D. (1997). "Reappraising the Race, Class, Gender Equation: A Critical Theoretical Perspective". *Smith College Studies in Social Work*, 67, 261-276.
- Williams, F. (1996) "Postmodernism, Feminism and the Question of Difference",. *Social Theory, Social Change and Social Work*. London: Routledge.
- Young, I. M. (1990). *Justice and the politics of difference*. Princeton, NJ: Princeton University Press.